

KS. MAREK T. CHMIELEWSKI SDB
DK. JAROSŁAW WĄSOWICZ SDB

ŚW. JAN BOSKO (1815–1888) NA TLE EPOKI. TABELA SYNOPTYCZNE

1. POWRÓT DO KORZENI CHARYZMATU SALEZJAŃSKIEGO

W długi ciąg przemian politycznych, ekonomicznych i społecznych, jakie w ostatnich latach miały miejsce w naszej Ojczyźnie, wpisuje się także bardzo dynamiczny rozwój dzieł prowadzonych przez Zgromadzenie Salezjańskie¹. Radością napawa fakt, że towarzyszy mu coraz częściej wypowiedane i precyzyjniej artykułowane pytanie o ich tożsamość charyzmatyczną, o to, czy proponowane w nich duszpasterstwo i wychowanie odbywają się w duchu św. Jana Bosko, założyciela salezjanów. Salezjanie są bowiem coraz bardziej świadomi, że nie tyle wielość i rozmach materialny dzieł, co raczej wierność charyzmatowi ks. Bosko zapewni Zgromadzeniu zajęcie własnego miejsca w Kościele i przyniesie spodziewane owoce prowadzonej przez nich działalności wychowawczo-duszpasterskiej.

Bodźcem do podejmowania tego typu refleksji stało się niewątpliwie otwarcie granic naszej Ojczyzny. Dzisiaj salezjanie mają często okazję do spotkań i wymiany doświadczeń ze swymi współbraćmi z innych krajów. Do Polski zaczęły

¹ Salezjanie powrócili do pracy w szkole: ponownie przejęli opiekę nad niektórymi szkołami zabranymi im w okresie PRL-u, otworzyli nowe, zainicjowali działalność burs i internatów. Podjęli szereg inicjatyw na rzecz młodzieży szczególnie potrzebującej, zakładając domy młodzieży i świetlice terapeutyczne. Do dawnej świetności — za sprawą Ruchu Programowo-Methodycznego *Dęby* — powróciła salezjańska obecność w harcerstwie, ugruntowana w strukturach Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej. Przy wielu salezjańskich placówkach działają lokalne Stowarzyszenia *Salos*, zajmujące się wychowaniem młodzieży przez sport. Salezjańskie Wspólnoty Ewangelizacyjne — *Pustynia Miast*, *Salezjańska Pielgrzymka Ewangelizacyjna* i *Saruel* — na stałe wpisały się w krajobraz duszpasterstwa salezjańskiego. Pierwsze owoce wydaje powstały przed kilku laty *Salezjański Wolontariat Misyjny*. Swój renesans przeżywają coraz sprawniej działające oratoria parafialne. Od dwóch lat na rynku wydawniczym zagościł dwumiesięcznik *Don Bosco. Magazyn salezjański*, polski odpowiednik założonego przez Księdza Bosko *Bollettino Salesiano* i kontynuator tradycji *Pokłosia Salezjańskiego*, *Wiadomości Salezjańskich* i *Nostry*.

docierać regularnie dokumenty Zgromadzenia, wskazania przełożonych generalnych i inne publikacje salezjańskie²

W ostatnich kilku latach w działalność dzieł salezjańskich została włączona liczna grupa ludzi świeckich: nauczycieli, wychowawców, katechetów, animatorów, instruktorów i trenerów. To kolejny bodziec do podjęcia refleksji nad tożsamością salezjańską. Autentyczna współodpowiedzialność świeckich za realizację misji Księdza Bosko — na co zwraca uwagę Kapituła Generalna 24 Zgromadzenia Salezjańskiego [odtąd: KG 24] — domaga się nie tylko odpowiedniego przygotowania merytorycznego, ale także właściwej formacji duchowej, a co za tym idzie poznania i przyjęcia za swoje pewnych elementów duchowości salezjańskiej.³ Przed salezjanami staje więc kolejne wielkie wyzwanie: już nie tylko samemu zgłębić własną duchowość, nie tylko proponować ją wychowankom, ale podzielić się jej bogactwem z najbliższymi współpracownikami.

Tożsamość salezjańska jest tematem bardzo żywo dyskutowanym wśród młodych salezjanów, zwłaszcza tych znajdujących się na etapie formacji początkowej⁴. W naturalny sposób do takich refleksji popycha ich świadomość odpowiedzialności za powierzone im w przyszłości dzieła. W nie mniejszym jednak stopniu skłania ich do tego osobista potrzeba samorealizacji. Tak jak ich rówieśnicy, którzy wybrali drogę życia w rodzinie i karierę zawodową, klerycy salezjańscy stawiają na szali powołania całe swoje młode życie. I jeśli decydują się na drogę z ks. Bosko, to muszą wiedzieć, dlaczego to czynią. Także w ich przypadku odpowiedź na bardzo interesowne, typowe dla współczesnej młodzieży pytania: „a po co mi to wszystko, co to wnosi w moje życie, czemu to służy?”, musi znaleźć odpowiednią dla nich, przekonującą i — na ile to w duchu wiary możliwe — uzasadnioną odpowiedź.

Odnosi się wrażenie, że w polskim środowisku salezjańskim dokonuje się dzisiaj — z racji uwarunkowań historycznych — nieco spóźniony w stosunku do całego Zgromadzenia Salezjańskiego — powrót do korzeni, o którego potrzebie

² Mamy na myśli przede wszystkim ukazujące się w języku polskim *Dokumenty Rady Generalnej* oraz dokumenty końcowe ostatnich kapituł generalnych, a także dokumenty wydawane przez poszczególne dykasterie odpowiedzialne za animację życia salezjańskiego na skalę światową.

³ Por. Dokument końcowy KG 24, *Salesiani e laici: comunione e condivisione nello spirito e nella missione di Don Bosco*, Roma 1996, s. 85–99.

⁴ Czego świadectwem są np. prace seminaryjne i magisterskie przygotowywane przez alumnów seminariów salezjańskich w Łądzie nad Wartą, w Łodzi i w Krakowie, a także dyskusje odbywające się przy okazji dorocznego programowania życia wspólnot formacyjnych, gdzie młodzi współbracia wraz z przełożonymi żywo dyskutują wymiar duchowy, duszpasterski, wspólnotowy i salezjański formacji.

mówił Sobór Watykański II⁵. Wierność charyzmatowi instytutu i odwaga szukania odpowiedzi na wyzwania współczesnych czasów domagają się od salezjanów, między innymi, „wiernego rozeznania i zachowania ducha i właściwych zamiarów Założyciela”⁶. Z tej właśnie racji znaczenia nabierają wszystkie próby — zwłaszcza te poparte odpowiednimi źródłami, opracowaniami i studiami — przybliżenia środowisku salezjańskiemu w Polsce osoby Ks. Bosko. Ta właśnie potrzeba stała się impulsem do opracowania tabel synoptycznych ukazujących życie założyciela salezjanów na tle jego epoki. W rękach tych, którzy zechcą się do nich odwołać, mogą one stać się cennym narzędziem w mozolnym szukaniu odpowiedzi na pytania o tożsamość salezjańską, a co za tym idzie, współczesną wierność charyzmatowi salezjańskiemu.

2. UŻYTECZNE NARZĘDZIE

Już pierwszy rzut oka na tabele synoptyczne pozwala zauważyć, że są one jasne i przejrzyste. Aby się nimi posługiwać, nie potrzeba żadnej specjalnej instrukcji obsługi. Źle by się jednak stało, gdyby z racji ich prostoty, ktoś posądził je o banalność. Wypada zatem wskazać przynajmniej kilka przestrzeni, w których to narzędzie może być z powodzeniem zastosowane.

Właściwy obraz ks. Bosko:
pomiędzy legendą a prawdą historyczną

Druga część *Konstytucji* Towarzystwa Salezjańskiego poświęcona jest duchowi salezjańskiemu. Dokument w artykułach od 10 do 21 przedstawia jego charakterystyczne elementy⁷. Prezentację tę zamyka wskazanie na Księdza Bosko jako

⁵ Na poziomie światowym Zgromadzenia Salezjańskiego proces ten rozpoczął się już pod koniec lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku i poprzez doświadczenie Kapituły Generalnej Specjalnej z 1971 r. doprowadził w 1983 r. do odnowy *Konstytucji Salezjańskich* oraz do nowego spojrzenia na wychowanie młodzieży do wiary i na relacje salezjanów do świeckich. Choć dokumenty Zgromadzenia z tego czasu docierały do Polski, to z racji sytuacji wewnętrznej naszego kraju, która w znacznym stopniu ograniczała możliwości działania salezjanów w ich własnym stylu, wprowadzenie w życie programu proponowanego przez zarząd centralny było faktycznie niemożliwe.

⁶ *Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego „Perfectae caritatis”*, 2 b.

⁷ Dokument rozpoczyna prezentację od miłości duszpasterskiej, aby potem zwrócić uwagę na Chrystusa Dobrego Pasterza, na zjednoczenie z Bogiem Ojcem, zmysł Kościoła, miłość do młodzieży, dobroć, ducha rodzinnego, optymizm i radość, pracę i umiarkowanie, umiejętność dostosowania się do warunków życia, system prewencyjny i na ks. Bosko, jako wzór przeżywania ducha salezjańskiego.

„ojca i nauczyciela”, którego salezjanie „poznają, naśladowają” i w którym podziwiają „zgodność natury i łaski”⁸. Intencja salezjańskiej Reguły Życia jest jasna: ks. Bosko to najlepsze wcielenie, swoista ikona ducha salezjańskiego i wzór jego przeżywania. Aby dzisiaj żyć jego duchem, „trzeba — jak podpowiada oficjalny komentarz do *Konstytucji* — odwoływać się do jego życiorysu”⁹.

Ks. Juan Edmundo Vecchi, obecny przełożony generalny Zgromadzenia Salezjańskiego, podczas rekolekcji wygłoszonych do polskich salezjanów w Krakowie w 1999 r., komentując artykuł 21 *Konstytucji*, wydobył tę samą myśl. „Można poznać jakąś duchowość — mówił — za pośrednictwem biografii kogoś, kto przeżył w prosty i pełny sposób. [...] W przypadku duchowości salezjańskiej biografia, w której możemy ją coraz bardziej kontemplować, to biografia Księdza Bosko. [...] Każdy salezjanin nosi w sobie obraz Księdza Bosko, jaki stworzył sobie przez lata w oparciu o doświadczenie, lekturę, rozmyślanie i wybory. Czasami te osobiste obrazy wyolbrzymiają ponad miarę jakiś szczegół zależnie od własnych preferencji, a inne, potwierdzone przez historię, pozostawiają w cieniu. [...] Relacja pomiędzy tymi dwoma obrazami, obiektywnym i osobistym, jest dynamiczna — wzajemnie się one ubogacają i korygują. Prawdziwy jest ten obraz, który nosimy w środku, ponieważ kształtuje się w pewnej życiowej relacji do Księdza Bosko. Ona zaś ubogaca się, koryguje i uzupełnia również w oparciu o opracowania udokumentowane historycznie”¹⁰.

To właśnie tutaj, w procesie duchowego rozeznawania ikony ks. Bosko i kontemplacji jego biografii znajduje się przestrzeń, w której możemy posłużyć się tabelami synoptycznymi. Wydaje się, że w rzeczywistości polskiej stanowić one mogą skuteczną pomoc w indywidualnym konfrontowaniu osobistego, subiektywnego obrazu ks. Bosko z tym, co w jego życiu było istotne, potwierdzone przez historię, a przez wielu salezjanów zwyczajnie nieznanne, niezauważane lub niefrasobliwie pomijane. Choć nierzadkie, są to przecież postawy najczęściej niezawinione.

Większość salezjanów polskich wychowała się przecież na starszych lub nowszych biografiach ks. Bosko, które — z pewnością w dobrej wierze — wypuklały fakty nadzwyczajne, sny, wizje i cuda, a trudy jego dzieciństwa, życia młodzieńczego i pracy kapłańskiej prezentowały w formie pobożnego opowia-

⁸ *Konstytucje Towarzystwa Św. Franciszka Salezego*, art. 21.

⁹ *Program życia salezjanów Ks. Bosko. Przewodnik po lekturze Konstytucji Salezjańskich*, tłum. z j. hiszp. J. Kurowski, Kraków 1997, s. 164.

¹⁰ J. E. Vecchi, *Duchowość Salezjańska. Pogłębienie głównych tematów. Rekolekcje wygłoszone przez Przełożonego Generalnego Towarzystwa Salezjańskiego. Kraków (Polska) 19-25 września 1999*, tłum. z j. wł. M. Brzezinka, Warszawa 1999, s. 22–23.

dania¹¹. Tak rodziła się legenda, swoisty mit ks. Bosko. Przez lata ów mit wystarczał nie tylko, aby przyciągnąć młodych ludzi w szeregi salezjańskie, ale także aby znajdować oparcie w ks. Bosko przez całe salezjańskie życie.

Tymczasem w nurcie soborowego powrotu do źródeł Zgromadzenie Salezjańskie dołożyło ogromnego wysiłku, aby przybliżyć wszystkim krytyczną biografię Świętego. Studia Pietro Stelli, Pietro Braido i Francisca Desramauta przyczyniły się do demitologizacji ks. Bosko¹². Wyników i poszukiwań nie wolno absolutyzować, zwłaszcza w tym, co odnosi się do delikatnej sfery duchowego budowania w sobie obrazu ks. Bosko. Nie można jednak nie brać ich zupełnie pod uwagę. Obraz duchowy Świętego znajduje się bowiem gdzieś pomiędzy mitem a prawdą historyczną. Tabele synoptyczne są między innymi po to, aby łatwiej można było go odnaleźć.

Ks. Bosko: wzór do naśladowania dla całego Kościoła

W 1935 r. odbyła się kanonizacja ks. Bosko. W ten sposób — jak podkreśla Luigi Giussani — stał się on „pedagogicznym paradygmatem w dążeniu do autentycznej relacji z Tajemnicą” i „przewodnikiem, bez którego obecności, podążanie w kierunku miłości Bożej wydaje się niemożliwe”¹³. W tym sensie ks. Bosko przynależy do całego Kościoła. Zadaniem zaś Zgromadzenia Salezjańskiego, a wraz z nim całej Rodziny Salezjańskiej¹⁴, jest popularyzowanie jego sposobu na świętość. To jest kolejna przestrzeń, w której zagospodarowaniu mogą przydać się tabele synoptyczne.

¹¹ Do klasyków w tym względzie należą A. Auffray, *Św. Jan Bosko*, Kraków 1977, s. 248; T. Bosco, *Spełniony sen. Opowieść biograficzna o świętym Janie Bosko*, Rzym 1980, s. 365; W. Hunermann, *Apostoł młodych. Święty Jan Bosko*, (=Seria Niebieskiej Biblioteki Polskiej, 28), Londyn 1977, s. 254; *Sny-wizje Świętego Jana Bosko Apostoła Młodości*, Łódź 1984, s. 222.

¹² W tym miejscu wypada przywołać przynajmniej następujące pozycje Pietro Braido, *Prevenire non reprimere. Il sistema educativo di don Bosco*, (=Istituto Storico Salesiano — Roma, Studi, 11), Rzym 1999, s. 439; Francis Desramaut, *Ksiądz Bosko i życie duchowe*, tłum. z j. fr. T. Jania, Warszawa 1990, s. 256; P. Stella, *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*, t. 1: *Vita e opere*, (=Pubblicazioni del Centro Studi Don Bosco. Sudi storici, 3), Rzym 1979², s. 303.

¹³ Por. L. Giussani, wprowadzenie do Cyril Martindale, *Santi*, tłum. na j. wł. L. Krasnik, (=Già e non ancora, 229), Mediolan 1992, s. 25.

¹⁴ Rodzina salezjańska to ruch na rzecz wychowania i duszpasterstwa młodzieży w duchu ks. Bosko. W jej skład wchodzi zgromadzenia zakonne, instytuty świeckie i stowarzyszenia wiernych świeckich, które w swoim oddziaływaniu odwołują się do charyzmatu ks. Bosko. Por. Dicastero per la Famiglia Salesiana, *La Famiglia Salesiana di Don Bosco*, Roma 1988, s. 147.

Nie brak dziś osób, które w świętości dopatrują się zdarzeń, faktów i darów nadzwyczajnych. Kiedy do nich dotrą, cieszą się nimi bardzo krótko. Taka wiedza o świętym nie wytrzymuje bowiem próby starcia się ze współczesną kulturą silnie naznaczoną racjonalizmem i materializmem. Z tego względu trzeba wciąż szukać sposobów na to, aby pokazać w świętym najpierw nie to, co w nim nadzwyczajne, ale raczej to, co jest proste, zwyczajne i bliskie powszechnym doświadczeniom ludzkim. Stają się wtedy jednymi z nas. Jeśli tak się stanie, to nie sposób będzie ich opuścić wtedy, gdy „przebywając z nimi duchowo”, spostrzeżemy się, że to, co na pozór zwyczajne, ma posmak głębi, trudnej koherencji życiowych wyborów, wyważonych i roztropnych sądów, niepowtarzalnego stylu. Wtedy, być może ze zdumieniem, przyjdzie nam zawołać: „To naprawdę jest święty” Tym razem jednak nie będzie on już odległy i niedościgły, a stanie się wzorem i przyjacielem na drodze do jego naśladowania¹⁵.

W tym sensie tabele synoptyczne stanowią doskonały materiał do pogłębionej prezentacji życia ks. Bosko. Nie ma wątpliwości co do tego, że nie zabrakło w nim doświadczeń tak bliskim ludziom jak rodzina, nauka, praca, wyrzeczenie, bieda, wierność własnym zasadom i wyborom. Tabele synoptyczne są tak skonstruowane, że nie pozwolą nam zatrzymać się jedynie na faktach z życia Świętego. Odnoszenie tego, co przeżywał do wydarzeń politycznych, społecznych, na polu relacji państwa do Kościoła, na niwie wychowania, pozwoli ukazać etapy, rytm i integralność jego życiowej drogi, jego wzrostu w wierze i w powołaniu¹⁶. Użyte w ten sposób, stanowią solidny materiał do katechezy, kazań, rekolekcji, spotkań z młodzieżą czy kierownictwa duchowego.

Formacja salezjanów

W obliczu przedstawionych uprzednio wyzwań stojących przed salezjanami, łatwiej zdać sobie sprawę z odpowiedzialności, jaka spoczywa na nich w związku z takim ustawieniem procesu formacji, aby właściwie zrozumieli i odczytali ks. Bosko i jego przesłanie. Dokument Zgromadzenia Salezjańskiego, który reguluje zasady procesu formacji, wskazuje zasadniczo na dwa rodzaje doświadczeń formacyjnych w tym względzie. Po pierwsze, młodych salezjanów trzeba

¹⁵ Por. Paweł VI, *Allocuzione per la beatificazione di Leonardo Murialdo, 3 novembre 1963* [w:] Dicastero per la formazione, *Sussidi, 3: Per una lettura di Don Bosco. Percorsi di storia salesiana*, Frascati 1989, s. 61–62.

¹⁶ Por. A. Castellani, *Leonardo Murialdo*, t. 1, Roma 1966, cytuję za: Dicastero per la formazione, *Sussidi, 3*, s. 63.

wdrożyć w historię ks. Bosko i jego dzieła oraz system prewencyjny. Natomiast od wykładowców prowadzących zajęcia z filozofii, nauk wychowania, nauk o człowieku i teologii wymaga się konfrontowania i integrowania przekazywanych przez nich treści z wartościami powołania salezjańskiego¹⁷.

Tabele synoptyczne stanowią w tym względzie cenną pomoc. Wprost i w całości można je wykorzystywać podczas zajęć z historii dzieła salezjańskiego. Odwołanie się natomiast do zawartych w nich informacji z zakresu historii Kościoła i Polski, relacji państwa do Kościoła, kultury ogólnej może okazać się cennym ubogaceniem wykładów, np. z historii Kościoła, historii filozofii, wstępu do filozofii, pedagogiki, teologii dogmatycznej i eklezjologii.

Współodpowiedzialność świeckich

Od kilkunastu lat wzrasta systematycznie liczba osób świeckich zaangażowanych w działalność wychowawczą w dziełach salezjańskich. KG 24 zwróciła uwagę na to, aby ich obecność nie ograniczała się jedynie do fachowego wypełniania zobowiązań wynikających np. ze stosunku pracy, ale aby coraz bardziej wprowadzać świeckich we współodpowiedzialność za pełnienie misji ks. Bosko¹⁸. Aby do tego doprowadzić, wskazuje się między innymi na potrzebę odpowiedniej formacji świeckich współpracowników. Dzięki temu świeccy będą mogli lepiej poznać historię dzieła salezjańskiego oraz przybliżyć sobie, a nawet przyjąć za swoją, salezjańską duchowość.

Tabele synoptyczne mogą okazać się cenną pomocą także w tym względzie. I to nie tylko dlatego, że pokazują w sposób uporządkowany historię życia ks. Bosko. Wskazanie na szereg faktów z historii powszechnej, Kościoła Polski, informacji z zakresu kultury ogólnej, historii nauki, podkreślenie elementów charakterystycznych dla romantyzmu, liberalizmu czy oświecenia stanowi przecież odwołanie się do dziedzin bliskich np. nauczycielom i katechetom szkół salezjańskich. Dzięki odwołaniu się do tabel synoptycznych merytoryczna wiedza tych osób może zostać ubogacona — i to w bardzo prosty sposób — o całą gamę informacji z zakresu szeroko pojętej salezjańkości.

¹⁷ Por. *La formazione dei salesiani di Don Bosco. Principi e norme*, Roma 2000, n. 240–243, 406, 454, 590, 601.

¹⁸ Por. KG 24, *Salesiani e laici*, s. 85–99.

Salezjańska Duchowość Młodzieżowa

W 1988 r. ojciec św. Jan Paweł II nadał ks. Bosko tytuł *Ojca i Nauczyciela Młodzieży*. W uzasadnieniu tego kroku stwierdził, że ks. Bosko „jest twórcą prawdziwej szkoły nowej i pociągającej duchowości apostołskiej”¹⁹. W 1990 r. Kapituła Generalna 23 Zgromadzenia Salezjańskiego [odtąd: KG 23] postawiła sobie pytanie o odpowiedni dla współczesnych czasów sposób proponowania młodemu duchowości ks. Bosko. Długa i pogłębiona refleksja nad tym problemem przyniosła owoc w postaci odnowionego modelu salezjańskiej duchowości młodzieżowej. Dokument końcowy Kapituły wskazuje na jej pięć istotnych wymiarów: dowartościowanie codzienności, promocja autentycznej radości i optymizmu, postawienie w centrum przyjaźni z Chrystusem, rozbudzanie świadomości Kościoła i wdrażanie w odpowiedzialną służbę²⁰.

Duszpasterze i wychowawcy, którzy na co dzień szukają sposobów na promowanie wśród młodych salezjańskiej duchowości młodzieżowej mogą odwoływać się do treści proponowanych w tabelach synoptycznych. Krótki rzut oka na wydarzenia z życia ks. Bosko i zestawienie ich np. z wydarzeniami politycznymi, z informacjami na temat relacji państwa do Kościoła, może stać się cennym materiałem do dyskusji, konferencji czy pogadanki na temat świadomości Kościoła. Uważne prześledzenie dzieciństwa i młodości ks. Bosko pozwoli na prostych przykładach zilustrować jego trudne doświadczenia utraty ojca, biedy i niemożności podjęcia nauki. To przecież dobry materiał do tego, by wywołać dyskusję na temat wartości życia codziennego. Przykłady można mnożyć.

Bibliografia

W opracowaniu tabel synoptycznych posługiwano się następującymi pozycjami:

- Aubert R. i inni, *Historia Kościoła od 1848 do czasów współczesnych*, t. 5, Warszawa 1985, s. 612.
 Barzaghi G., *Rileggere Don Bosco nel quadro della Restaurazione cattolica*, Milan 1989, s. 174.
 Braido P., *Prevenire non reprimere. Il sistema educativo di don Bosco*, (=Istituto Storico Salesiano — Roma, *Studi*, 11), Roma 1999, s. 439.
 Desramaut F., *Ksiądz Bosko i życie duchowe*, Warszawa 1990, s. 256.
 Dicastero per la formazione, *Sussidi*, 1: *Il tempo di Don Bosco*, Frascati 1986, s. 167.
 Fiszer-Wollpert R., *Leksykon papieży*, Kraków 2000, s. 293.
 Giraud A., Biancardi G., *Qui è vissuto Don Bosco. Itinerari storico-geografici e spirituali*, Torino 1988, s. 288.

¹⁹ Jan Paweł II, *List do Księdza Egidio Vigano, Przełożonego Generalnego Towarzystwa Św. Franciszka Salezego w setną rocznicę śmierci Św. Jana Bosco „Ojciec i nauczyciel”*, Rzym 31.01.1988, n. 5.

²⁰ Por. KG 23, *Educare i giovani alla fede*, Roma 1990, s. 101–112.

- Hellwig, G., Linne G., *Daten der Weltgeschichte. Von der Altsteinzeit bis heute*, München 1988, s. 551.
- Kot S., *Historia wychowania*, t. 2, Lwów 1934, s. 373.
- Kronika chrześcijaństwa*, Warszawa 1998, s. 463.
- Kronika ludzkości*, Warszawa 1993, s. 1222.
- Kronika techniki*, Warszawa 1992, s. 655.
- Pajewski J., *Historia powszechna 1871–1918*, Warszawa 1987, s. 536.
- Prelezo J. M., *Valdocco nell'Ottocento tra reale e ideale (1886-1889). Documenti e testimonianze*, (=Istituto Storico Salesiano — Roma. Fonti — Seconda serie, 3), Roma 1987, s. 336.
- Rogier L. J. i inni, *Historia Kościoła 1715–1848*, T. IV, Warszawa 1987, s. 524.
- Stella P., *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*, t. 1: *Vita e opere*, (=Pubblicazioni del Centro Studi Don Bosco. Studi storici, 3), Roma 1979², s. 303.
- Don Bosco nella storia economica e sociale (1815–1870)*, (=Pubblicazioni del Centro Studi Don Bosco. Studi storici, 8), Roma 1980, s. 336.
- Wirth M., *Da don Bosco ai nostri giorni. Tra storia e nuove sfide (1815–2000)*, (=Studi di Spiritualità, 11), Roma 2000, s. 624.
- Zieliński Z., *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, Poznań 1983, s. 671.
- Życzyński M., *Historia powszechna 1789–1870*, Warszawa 1997, s. 660.

Riassunto

San Giovanni Bosco (1815–1888) e la sua epoca. Tavole sinottiche

Questo breve testo spiega le idee che hanno dato origine alle tavole sinottiche (seguono dopo) dedicate a don Bosco e ai suoi tempi. Esse sono considerate un valido strumento pronto ad aiutare a chi dovrebbe approfondire la conoscenza di Don Bosco. In Polonia, dove i salesiani stanno vivendo un momento di forte crescita quantitativa e qualitativa del personale e delle opere, le tavole sinottiche possono rendersi utili nella preparazione di una valida biografia di Don Bosco, nello sforzo per indicare Don Bosco come modello di santità, nell'insegnamento negli studenti filosofici e teologici, nella formazione dei laici e nella promozione della spiritualità giovanile salesiana.

ŚW. JAN BOSKO (1815–1888) NA TLE EPOKI
Tabele synoptyczne

Wiek	Ks. Bosko		Historia cywilna		Historia Kościoła	Historia Polski	Szkolnictwo	Turyn	Kultura ogólna
	Chronologia fundamentalna	Wydarzenia	Włochy Piemont	Wydarzenia międzynarodowe					
1									
2		3	4	5	6	7	8	9	10
1815	Narodziny Giovanniego Melchioro Bosco [odtąd: J. B.], Becchi k. Morialdo Gmina Castelnuovo, Prowincja Aleksandria, do 1818 diecezja Astii, potem Turyńska.	1814: król Wiktor Emanuel I powraca do Turynu po okresie napoleońskim. W wyniku ustaleń Kongresu Wiedeńskiego i Królestwo Ilirii i Królestwo Lombardzko-Weneckie przypadają Austrii. Królestwo Obojga Sycylii odzyskują Burbonowie. Ruch karbonariuszy ogarnia całe Włochy.	9.06: zakończenie Kongresu Wiedeńskiego. Początek Restauracji. 18.05: Waterloo 26.09: Święte Przymierze.	1814 — Pius VII wraca z Francji do Rzymu. Reaktywacja jezuitów. Odnowa innych zakonów.	Na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego utworzono Królestwo Polskie i Wolne Miasto Kraków oraz autonomiczne Wielkie Księstwo Poznańskie znajdujące się w obrębie Prus.	1816: Guggenmoos tworzy pierwszą szkołę dla upośledzonych.	Ludność: 88 tys. Kryzys po wojnie.	J. J. Berzelius zaproponował skrócone określenia dla pierwiastków. 1816: <i>Cyrulik sewiński</i> G. Rossiniego.	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	1817	W wieku 33 lat umiera Franciszek, ojciec J. B.	1817-1820: kryzys gospodarczy. Rozbiciu politycznemu Włoch towarzyszy słabość ekonomiczna. Ośrodkami żywego rozwoju narodowego w tym okresie stają się Lombardia, Piemont, Toskania i Neapol.	1819: Postanowienia karlsbardskie pomiędzy Prusami i Austrią, mające na celu zduśzenie ruchów narodowych i liberalnych. Francja znosi handel niewolnikami.	1817 — konkordat z Bawarią. 1818 — konkordat z Neapolem. Fryderyk Wilhelm III próbuje doprowadzić do zjednoczenia Kościoła luteńskiego i reformowanego.	Umiera T. Kościuszko.	W Polsce Staszic otwiera szkoły niedzielne dla młodzieży rzemieślniczej oraz organizuje Uniwersytet w Warszawie i Szkołę Gómiczą w Kielcach. Ks. Falkowski zakłada instytut dla głuchoniemych.	1818: C. Chiaverotii biskupem Turynu.	R. T. H. Lannenec zastosował stetoskop do diagnozy chorób serca i płuc. Powstanie Biblioteki J. M. Ossolińskiego w Lwowie. 1818: narodziny K. Marksa.
6	1821	J. B. uczy się katechizmu w Becchi.	Pierwsze ruchy rewolucyjne i nowe konstytucje państw włoskich. Abdykacja Wiktor Emanuel I. Na tron wstępuje Karol Feliks.	Okres rozwoju <i>tajnych stowarzyszeń</i> w Europie. Umiera Napoleon I.	Ożywienie działalności misyjnej. Papież ogłasza bullę potępiającą karbonariuszy. Konkordat z Prusami.	W. Łukasieński zakłada <i>Towarzystwo Patriotyczne</i> .	1820-1850: rozwój seminariów dla nauzczyteli w Prusach. (A. Dierweg).	7 IV: do Turynu wkra- czają Austria- cy.	1820: F. F. Belling-shausen i M. P. Łazariew odkrywają Antarktydę.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7	1822			Brazylia uniezależnia się od Portugalii.	W Rzymie utworzono Kongregację Rozkrzewiania Wiary.	Aresztowanie Łukasiewskiego.	Prawa szkolne Karola Feliksa.		Stolica Apostolska pozwała oficjalnie rozpowszechnić naukę Kopernika. A. Mickiewicz wydaje <i>Ballady</i> i <i>romanse</i> .
8	1823			Doktryna Monrogo: ścisły rozdział między Starym a Nowym Światem. Restauracja absolutyzmu w Hiszpanii — na tronie król Ferdynand VII.	Wybór Leona XII.	Początek reformy uwłaszczeniowej w Wielkopolsce.			Pierwsza maszyna do pisania. Skroplenie chloru przez Faradaya.
9	1824	J. B. udaje się do ks. Lacqua z Capriglio, u którego rozpoczyna naukę pisania i czytania.		Ruchy wolnościowe w Ameryce Łacińskiej.	Reorganizacja studiów w Państwie Kościelnym. Konkordat z Królestwem Hanoweru.	W Wilnie zakończył się proces filomatów i filaretów.			Beethoven komponuje IX Symfonię. Umiara G. Byron, brytyjski poeta romantyczny.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
10	1825	Prawdopodobnie pierwsze pojawienie się „snu z dzieciętego roku życia”.		Mikołaj I carem Rosji. Powstanie dekabrystów. Początki ruchu robotniczego w W. Brytanii, gdzie uznano legalność istnienia i działania związków zawodowych.	Rozwój ultramontanizmu (Maistre, Lammenais). Papież ogłasza uroczyste obchody Roku Świętego.	W Warszawie powstaje Towarzystwo Kredytowe Ziemskie.	W Prusach wprowadzone zostają obowiązkowe szkoły ludowe dla dzieci.		Wynalezienie fotografii przez dal Guerre. Anglia: pierwsza publiczna kolej pasażerska.
11	1826	11.02: umiera Margherita Zucca — babcia J. B. 26.03 — I Komunizm Św. J. B. w Castelnuovo.			Bulla <i>Quo graviora</i> potępiająca wolnomularstwo.	Umiera S. Staszic.			Prawo Ohma.
12	1827	Zima: J. B. udaje się do pracy poza domem. Trafia do rodzin Campora (Serra di Buttigliera) i Moglia (Moncucco).			Konkordat z Królestwem Niderlandów.		W Piemontcie: Ferrante Aporti otwiera darmowe przedszkola.		Umierają L. van Beethoven i H. Pestalozzi. A. Manzoni publikuje <i>I promessi sposi</i> .
13	1828	J. B. parobkiem w rodzinie Moglia.		Wojna rosyjsko-turecka.	Wokół filozofa F. R. de la Mennais zawiązuje się Stowarzyszenie do Obrony Religii Katolickiej.				Umiera F. J. Goya i F. Schubert. Narodziny L. Totstoja.

1	16	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		1831	Grudzień 1830 – czerwiec 1831 r.: J. B. ucześnie do szkoły publicznej w Castelnuovo. 3.11.1831 r.: zaczyna naukę w Chieri: 1931–33 — grama- tyka; 1833–34 — huma- nistyka; 1834–35 — reto- ryka.	Druga fala ruchów rewolucyjnych. Po ich wygaśnięciu królem zostaje Karol Albert. Mazzini tworzy <i>La Giovane Italia</i> (Młode Włochy).		Wybór Grzegorza XVI. Niepokoje w Państwie Kościelnym. Rząd powstańcy w Bolonii ogłosił zniesienie władzy doczesnej papieża. Interwencja Austrii i Francji. Zarysowuje się bardzo jasno kryzys sumienia włoskiego. Pierwsze zwiastuny nadhodzącego powoli Risorgi- mento.	Upadek Powstania Listopa- dowego. Mikołaj I zaostrza politykę wobec Polaków. Początek Wielkiej Emigracji. W Paryżu utworzenie Komitetu Narodowego Polskiego.			Umiera G. W. F. Hegel. Pierwszy silnik elektryczny.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
17	1832	J. B. zakłada w Chien Towarzystwo Wesołości.	W tym okresie krystalizują się dwie liberalne koncepcje zjednoczenia Włoch. Umiarkowana: na drodze legalnej stworzyć federację państw włoskich, które miałyby pozostać monarchiami konstytucyjnymi. Radykalny: jego zwolennicy w papieżu upatrywali głównego przeciwnika zjednoczenia Włoch, opowiadali się za obaleniem monarchii i wprowadzeniem republiki (G. Ferrari, C. Cattaneo).	Zakaz niewolnicztwa w Wielkiej Brytanii.	Potępienie poglądów Lamennais'go w encyklice <i>Mirari vos</i> . Encyklika <i>Cum primum</i> do wyższego duchowieństwa w Polsce, w której papież zajmuje stanowisko wobec powstania styczniowego.	Car wydaje Statut Organiczny: przekształca K. Polskie w jedną z prowincji C. Rosyjskiego. Na emigracji powstaje Towarzystwo Demokratyczne Polskie.		Mons. L. Frasoni biskupem Turynu.	Umiara J. W. Goethe. A. Mickiewicz: <i>Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego</i> . J. Stowacki wydaje <i>Poezje</i> . M. Faraday — prawa elektrolizy.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
18	1833	4.08: bierzmowanie J. B. w Buttigliera. 21.09: święcenia kapłańskie Józefa Cafasso i jego prymicje w Castelnovo. Początek przyjaźni z Luigim Comollo i Żydem Jonaszem.		Wojna domowa w Hiszpanii. W państwach niemieckich powstanie Związku Celnego wprowadzającego jednolity obszar gospodarczy w 18 państwach.	Powstanie Konferencji św. Wincentego à Paulo, (F. Ozanam) zajmującej się działalnością charytatywną.	Nieudana próba wywołania powstania w zaborze rosyjskim.	We Francji: ustawa o szkołach elementarnych. Każda gmina ma posiadać taką szkołę. W Hamburgu J. H. Wichem otwiera zakład wychowawczy dla młodzieży zagrożonej.		Powstanie pierwszej gazety codziennej w Nowym Yorku.
19	1834	Zawody z linoskoczkiem. J. B. zgłasza się na rozmowę dopuszczającą do przyjęcia w szeregi franciszkanów w Turynie. Mieszka u krawca Cumino w Chieri.	Próba zdobycia Genui przez rewolucjonistów, wśród których znalazł się Giuseppe Garibaldi, gorący zwolennik zjednoczenia Włoch, przeciwnik papieżstwa. Schwytyany i skazany na śmierć, ucieka do Ameryki Południowej. Walczy w Brazylii i w Urugwaju.	Z inicjatywy G. Mazziniego w Bernie powstaje Młoda Europa, programowo walcząca ze Świętym Przymierzem.		W skład Młodej Europy wchodzi Młoda Polska. Organizacja Prowadzi ożywioną działalność na emigracji.	Ustawy Guizota o szkołach wyższych we Francji.		Umiera generał La Fayette. W Europie dominują romantyzm i idealizm. Prądy te biorą swój początek w Niemczech i rozpowszechniają się w całej Europie. J. Słowacki: <i>Kordian</i> . A. Mickiewicz: <i>Pan Tadeusz</i> .

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
20	1835	25.10: obłóczyny J. B. w Castelnuovo. 30.10: J. B. wstępuje do seminarium w Chieri.		Wojna domowa w Hiszpanii. Cesarzem Austrii zostaje Ferdynand I.	Konkordat z Neapolem. Reaktywowanie Uniwersytetu Katolickiego w Lowanium.	Powstają Gromady Ludu Polskiego.			Niemcy: otwarcie pierwszej linii kolejowej.
21	1836	J. B. kończy I klasę filozofii			Lambruschini sekretarzem stanu. Okres reakcji.	Towarzystwo Demokratyczne Polskie ogłasza <i>Wielki Manifest</i> . Postuluje sojusz z między innymi demokratycznymi częściami Europy.	Fröbel zakłada ogródki dla dzieci: Kindergarten. T. Fliedner otwiera szkołę dla pielęgniarzek ewangelickich.		Anglia: wprowadzenie do użytku znaczka pocztowego. Umiera A. M. Ampère, francuski fizyk i matematyk.
22	1837	J. B. kończy II klasę filozofii.		W Anglii wstępuje na tron Wiktorja. Początek ery wiktoriańskiej; kolonialne imperium brytyjskie.			Wydanie pierwszej książki napisanej alfabetem Braille'a.		Umierają: A. Puszkina i włoski poeta romantyczny, G. Leopardi.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
23	1838	J. B. kończy I klasę teologii.			Wycofanie wojsk francuskich i austriackich z Państwa Kościelnego.	W Paryżu powstaje Biblioteka Polska. Aresztowanie Sz. Kohnskiego i rozbicie jego spisku przez policję carską.			Początki rejsów transatlantyckich. Umiera francuski mąż stanu Ch. de Talleyrand. Urodziny J. Matejki.
24	1839	2.04 — umiera L. Comollo. „Kryzys predestynacji” i ciężka choroba J. B., II klasa teologii.	Inicjatywy rewolucyjne ruchu konspiracyjnego G. Mazziniego i jego upadek.		Kanonizacja Alfonsa Ligueriego. Włączenie unitów do prawostawia moskiewskiego.			Początek oświetlenia gazowego.	J. Słowacki, <i>Ballady</i> .
25	1840	J. B. kończy III klasę teologii i zdaje egzaminy z zakresu kl. IV.							S. Morse: alfabet telegraficzny. Umiera N. Paganini.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
26	1841	J. B. kończy V kl. teologii. 5.06: święcenia kapł. J. B. 10.06: Prymicje w Castelnuovo. J. B. przez kilka miesięcy jest wikariuszem w Castelnuovo. 3.11: J. B. wstępuje do Konwiktu Kościelnego w Turynie. 8.12: spotkanie z Bartłojem Garelli.		Wojna opiumowa: Brytyjczycy zajmują Hongkong.		Inauguracja Bazaru w Poznaniu. Instytucja ta wspiera polską gospodarkę w Prusach.		Ludność: 120 tys. 55,8% to analfabeci.	Feuerbach: <i>Wesen des Christentums</i> . J. Słowacki, <i>Beniowska</i> . Umiera J. F. Herbart, filozof.
27	1842	W Chieri umiera ks. Giuseppe Cottolengo. Ks. Cafasso sugeruje ks. J. B., aby nie jechał na misje.			Protest papieża przeciw polityce cara. Powstaje polskie Zgromadzenie Księży Zmartwychwstańców.	Początki Hôtelu Lambert w Paryżu. Na czele staje A. Czartoryski.			Narodziny E. Orzeszkowej, pisarki pozytywistycznej.
28	1843	Ks. J. B. rozwija działalność oratorium przy kościele Św. Franciszka z Asyżu.	Cesare Balbo wydaje <i>Nadzieje Włoch</i> , gdzie opowiada się za tzw. reformami piemonckimi: ekonomiczne, prawne i wojskowe. Przeprowadził je Karol Albert, król Piemontu.	Izabela królową Hiszpanii.	Ks. V. Giobertii publikuje: <i>Del primato morale e civile degli italiani</i> . Sugeruje zjednoczenie Włoch pod egidą papieża.				S. Kierkegaard: <i>Albo - albo</i> . Pierwsze leki w tabletkach.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
29	1844	Ks. J. B. mianowany kapelanem w zakładzie św. Filomeny markizy Barolo na Valdocco. Spotkania oratorium w zakładzie markizy Barolo.			W katedrze w Trewirze po raz pierwszy wystawiono tunikę Jezusa, znaną dziś jako <i>Catun Turyński</i> .	Spisek ks. P. Ściegiennego.		Pierwszy publiczny omnibus.	Austriacka kolej wprowadza oświetlenie w wagonach.
30	1845	Po krótkim okresie gromadzenia się chłopców przy kościele Św. Piotra w Okowach i po majowej inauguracji Schroniska Barolo, ks. J. B. zmuszony jest prowadzić swe dzieło w formie oratorium wędrownego: od lipca do listopada jego uczestnicy gromadzą się przy młynach nad Dorą, w grudniu w domu Moretta (początek szkół wieczorowych). W tym czasie ks. J. B. publikuje <i>Storia Ecclesiastica</i> .	Powstanie mazzinistów w Rimini. Umiarkowanie liberalny <i>Manifest</i> Karola Fariniego, do „monarchów i ludów” Europy. Karol Albert przejmuje inicjatywę w ruchu zdążającym do zjednoczenia Włoch.		Pojednanie między papieżem a carem. Siedem katolickich kantonów szwajcarskich tworzy Sonderbund — związek, mający chronić je przez kantonami o tendencjach liberalnych i wolnościelielskich. H. Newman przechodzi na katolicyzm.	Pastor G. Gizewiusz staje w obronie j. polskiego na Mazurach: <i>Polska kwestia językowa w Prusach</i> .			Newman: <i>Essay on the Development of Christian Doctrine</i> .

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
31	1846	W marcu oratorium gromadzi się na łące Filippich. 12.04: otwarcie oratorium w szopie Pinardiego. 12.05: ultimatum markizy Barolo. 3.11: ks. J. B. wraz z mamą Małgorzatą zamieszkuje definitywnie na Valdocco (dom Pinardiego). Następuje przeniesienie szkoły wieczorowej do domu Pinardiego.	Mazzini publikuje <i>Il papa e la questione italiana</i>.	Głód w Irlandii. Wielka emigracja Irlandczyków do USA.	Wybór Piusa IX. Objawienia Maryjne w La Salette. Papież ogłasza amnestię dla więźniów politycznych.	Rabacja galicyjska chłopstwa. Powstanie krakowskie. Po jego stłumieniu Kraków zostaje włączony do Austrii.			Narodziny H. Sienkiewicza. W. G. Amstrong buduje maszyny hydrauliczne. A. Laurent wprowadza do nauki pojęcia molekuly, atomu i równoważnika. USA: pierwsze naziemne silosy na zboże.
32	1847	W maju powstaje Towarzystwo Św. Alojzego. W grudniu otwarte zostaje Oratorium Św. Alojzego na Porta Nuova oraz internat.	Piemont, Toskania i państwo Kościelne zawierają umowę co do ustanowienia w przyszłości unii celnej. C. B. Cavour zakłada pismo „Il Risorgimento”		Konkordat z Rosją.				Umiera F. Mendelssohn. J. Simpson zastosował chloroform. Rozwój chirurgii.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
33	1848	Ks. J. B. wychodzi cało z kilku zamachów. Oratorium przeżywa kryzys wewnętrzny.	I wojna o niepodległość: w marcu w Mediolanie i Wenecji austriackie wojska okupacyjne zostały pokonane przez miejscową ludność. Król Karol Albert proklamuje Konstytucję i wzywa do „świętej wojny” przeciw Austriakom.	Wiosna ludów. <i>Manifest komunistyczny</i> .	Wprowadzenie lub poszerzenie zakresu wolności religii w wielu krajach. Ucieczka Piusa IX z Rzymu do Gaety. Encyklika <i>In suprema Petri</i> . Początek zgromadzenia Ojców Ducha Świętego.	Powołanie w Prusach Komitetu Narodowego Polskiego. Mickiewicz Organizuje we Włoszech Legion Polski, który walczy po stronie G. Garibaldi.	Piemont: Prawo Boncompagni. Szkoły elementarne przechodzą spod kurateli Kościoła pod zarząd gmin.	Kryzys ekonomiczny.	R. Ch. Bölgter: bezpieczne zapalki z masą zapaloną na jednym końcu i masą ciemną na drugim. L. Yale z USA: nowoczesny zamek.
34	1849	18.01: umiera Antoni, przyrodni brat ks. J. B. Przez osiem miesięcy ks. J. B. wspiera dwutygodnik polityczno-religijny <i>L'amico della gioventù</i> . W październiku zostaje dyrektorem Oratorium Anioła Stróża w dzielnicy Vanchiglia (Poprowadzi go aż do 1866 r.).	Proklamowanie Republiki w Rzymie. Austriacy po zwycięskiej bitwie pod Navarą zdławił powstanie w Lombardii. Reakcja zwycięża w Wenecji, Modenie i Parmie. Sardyńsko-piemontska monarchia zawiera upokarzający pokój. Karol Albert abdykuje na rzecz syna Wiktora Emanuela II, włoskie dążenia wolnościowe zatłumają się.	Sytuacja w Europie stabilizuje się. W Anglii na tronie pozostaje Wiktornia. We Francji w grudniu 1848 r. prezydentem republiki wybrany zostaje Ludwik Napoleon. W Rosji nadal panuje car Mikołaj I, a monarchią austriacką rządzi Franciszek Józef. W Prusach od 1840 panuje Fryderyk Wilhelm IV.	Interwencja Francji w Państwie Kościelnym. Papież powraca do Rzymu. Proklamacja Republiki Rzymskiej. Wychodzi pierwszy numer „Civiltà Cattolica”.	W powstaniu na Węgrzech walczy J. Bem. Generał W. Chrzanowski dowodzi armią piemoncką w wojnie z Austrią. L. Mierostawski objmuje komendę na Sycylii.		Epidemia cholery.	Umierają F. Chopin i J. Słowacki. USA, W. Hunt: pierwsza agrafka.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
35	1850	Kryzys zewnętrzny Oratoriów.		W Wielkiej Brytanii epidemia cholery: 20 tys. ofiar w samym tylko Londynie. W Chinach wybuch powstanie chłopskie. Autonomia dla Australii.	Prawa Siccardiego: następuje ograniczenie liczby świąt kościelnych, zniesienie niezależności kleru od sądów i tzw. prawa do azylu oraz ograniczenie prawa darowizn na rzecz Kościoła. Zniesiono też instytucję trybunałów kościelnych w Piemontcie.	Zniesienie granicy celnej pomiędzy Królestwem Polskim i Rosją.		Bp Franski wygnany do Lyonu.	Umiera H. de Balzac. W. C. Bond i W. de la Rue fotografują po raz pierwszy Księżyc.
36	1851	Ks. J. B. kupuje dom Pinardiego i przylegający do niego teren.		Zamach stanu we Francji. L. Bonaparte rozwiązuje Zgromadzenie Narodowe i aresztuje czołowych polityków opozycji.	Konkordat z Hiszpanią.				Ukazał się po raz pierwszy dziennik amerykański „The New York Daily Times”

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
37	1852	31 marca arcybiskup Franson mianuje ks. J. B. dyrektorem oratoriów turyńskich. W czerwcu ma miejsce inauguracja kościoła Św. Franciszka Salezego. Michał Rua zamieszkuje na stałe w Oratorium.	C. B. de Cavour zostaje premierem Królestwa Sardynii. Dąży do zjednoczenia Włoch pod władzą dynastii sabaudzkiej. Przekonuje do swoich idei m.in. Garibaldięgo. Inspiruje Stowarzyszenie Narodowe dążące do zjednoczenia całego kraju. Wprowadza ustawodawstwo cywilne, częściowo sekularyzuje własność kościelną.	L. Bonaparte wstępuje na tron Francji jako Napoleon III. Proklamacja Cesarstwa.	Konkordat z Gwatemalą. We Francji powstają saletyni.		Umiera pedagog F. Fröbel.	Wielki wybuch prochu na Borgo Dora.	Umierają: L. Braille i M. Gogol. Otwarcie Ermitażu w Petersburgu. A. Dumas: <i>Dama Kamelotowa</i> . M. Faraday odkrywa pole siłowe elektromagnesu.
38	1853	Początek publikacji <i>Lettre Cattolique</i> . Zaczynają działać warsztaty dla szewców i krawców.		Wojna krymska.	Encyklika <i>Inter multiplices</i> . Powstanie Société Chrétienne Orientale w Rzymie.		Piemont: Instrukcje Cibario, czyli wprowadzenie programu nauczania religii.	Powstanie Mazziniego. Inauguracja kolei Turyn – Genua.	I. Łukasiewicz: pierwsza lampa naftowa.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
39	1854	Inauguracja introligatorni na Valdocco. Ks. J. B. proponuje M. Rua, G. Cagliero i dwóm innym chłopcom przystąpienie do stowarzyszenia prywatnego, które w przyszłości stanie się Zgromadzeniem Salezjańskim. Na Valdocco przybywa Dominik Savio.		W Niemczech Bundestag zakazuje wszelkich stowarzyszeń robotniczych o cechach socjalistycznych lub komunistycznych. W USA powstaje Partia Republikańska.	Ogłoszenie dogmatu o Niepokalanym Poczęciu.			Epidemia cholery.	Pierwsza górska kolej w Europie, Semmering. Nowa droga połączyła Wiedeń ze Stynią.
40	1855	Pierwsze śluby kl. M. Rua. Wycieczka więźniów z La Generala.	Królestwo Sardynii (w tym Piemont) przystępuje do wojny krymskiej po stronie Francji, Anglii i Turcji.	Umiera car Mikołaj I, jego następcą zostaje Aleksander II.	Konkordat z Austrią.				Umierają: S. Kierkegaard i A. Mickiewicz.
41	1856	Rozbiórka domu Pinardiego. Budowa nowego skrzydła. Otwarcie stolarni. Inauguracja I i II kl. gimnazjum. Powstanie Towarzystwa Niepokalanej. 25.11: umiera Mama Małgorzata.	C. B. Cavour na Kongresie paryskim stawia sprawę wyzwolenia i zjednoczenia Włoch.	Pokój paryski z Rosją, koniec wojny krymskiej.	Wprowadzenie święta Najświętszego Serca Jezusa w Kościele powszechnym.	Uruchomienie pierwszej rafinerii w Polsce.	Otwarcie Politechniki w Zurychu.		J. K. Fuhlrott znajduje kości neandertalskiego człowieka. Umiera R. Schumann.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
42	1857	9.03: w Mondonio umiera Dominik Savio. Na Valdocco powstaje Towarzystwo Najświętszego Sakramentu i młodzieżowa Konferencja Św. Wincentego à Paulo.	Kryzys handlowo-przemysłowy na Półwyspie Apenińskim.	Powstanie sipajów w Indiach przeciw Brytyjczykom.	Konkordat z Portugalią.		Piemont: Prawo Lanza. Wszystkie szkoły średnie przechodzą pod zarząd państwa.		USA: pierwsza winda w wieżowcu.
43	1858	Pierwsza podróż ks. J. B. do Rzymu. Towarzystwo kl. Rua. W marcu mają miejsce pierwsze audyencje u Piusa IX.	Rozruchy antyaustriackie w Padwie i Pawii. Wzmagają się nastroje rewolucyjne. Tajny układ między C. B. Cavourem a Napoleonem III. W zamian za Sabaudię i Niceę, Francja ma udzielić pomocy Królestwu Sardynii w wywołaniu powstania w prowincji lombardzko-weneckiej i przyłączenia jej pod panowanie Wiktora Emanuela II.	Rozwiązanie kampanii Wschodnio-Indyjskiej przez Wielką Brytanię.	Objawienia maryjne w Lourdes.	Powstanie Towarzystwa Rolniczego. Wprowadzenie j. polskiego do szkół w guberni wileńskiej, grodzieńskiej i kowieńskiej. Zniesienie stanu wojennego w K. Polskim.			H. B. Stowe, <i>Chata wuja Toma</i> . S. Moniuszko, <i>Halka</i> . J. Plücker odkrywa promienie katodowe.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
44	1859	W Oratorium działa po raz pierwszy pełne pięcioletnie gimnazjum. Powstaje Towarzystwo Św. Józefa. 18.12: ma miejsce konferencja przynależności do Zgromadzenia Salezjańskiego.	II wojna o niepodległość: w Piemontcie na czele ochotników staje Garibaldi. Klęski Austriaków pod Magentą i Solferino. Powstania wybuchają w Toskanii, Parmie, Modenie i legacjach papieskich. Wszędzie ludzie oczekują połączenia z Piemontem. Pokój w Zurychu.		Utrata dużej części terytorium Państwa Kościelnego na rzecz jednoczących się Włoch.	W Warszawie grupa młodych działaczy narodowych zakłada komitet spiskowy, konspiracyjną organizację przeciw zaborcy.	Piemont: Prawo Casati. Regulacja prawna całego systemu szkolnego.			Darwin: <i>O powstawaniu gatunków</i> . Umiera Z. Krasniński, poeta romantyk. Wielka Brytania: opatentowano maszynę do dmuchania butelek.
45	1860	W czerwcu umiera ks. Józef Cafasso. W lipcu M. Rua przyjmuje święcenia kapłańskie.	Zjednoczenie Włoch pod egidą Piemontu. Przyłączenie Nicei i Sabaudii do Francji. Garibaldi protestuje przeciw zaistniałej sytuacji, ponieważ traci dla Włoch rodzinną ziemię: Niceę. Wywołuje powstanie, wkracza do Neapolu i obejmuje dyktatorską władzę.		Klęska wojsk papieskich pod Castelfidardo. Encyklika <i>Nullus certe verbis</i> potępia walkę patriotów włoskich o zjednoczenie Włoch. Powstanie w Państwie Kościelnym. Wojska Piemontu zajmują Państwo Kościelne. Rzym pozostaje wolny.	Pogrzeb wdowy po generale Sowińskim przekształca się w wielką manifestację narodową.		Ludność: 218.000. Stolica zostaje przeniesiona do Florencji. Kryzys w Turynie.	Włoski fizyk A. Pacinotti zbudował pierwszy silnik na prąd stały. Niemiecki chemik, E. Erlenmeyer wprowadza rozróżnienie na nasycone i nienasycone związki chemiczne.	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
46	1861	Otwarcie drukarni na Valdocco. W Zgromadzeniu Salezjańskim pojawiają się pierwsi koadiutorzy.	Sardyński monarcha Wiktor Emanuel II zostaje królem Włoch — koniec pierwszego etapu procesu Risorgimento. Poza zjednoczonym państwem włoskim pozostały jedynie Wenecja i Państwo Kościelne.	Wojna secesyjna w Stanach Zjednoczonych Ameryki.	Wychodzi pierwszy numer „L'Osservatore Romano”.	Umierają: A. Czartoryski, przywódca emigracji z ośrodka Hôtelu Lambert, J. Lelewel prezes Towarzystwa Patriotycznego. Ukaz carski o uwłaszczeniu chłopów i zniesieniu poddaństwa.		Umiera C. B. Cavour.	Philipp Reis: konstruuje telefon. Francja: powstanie dziennika „Le Temps”. Anglia: fizyk J. C. Maxwell, system barw oparty na trzech podstawowych kolorach.
47	1862	W maju mają miejsce pierwsze trzechełmie śluby zakonne salezjanów. Święcenia kapłańskie przyjmuje J. Cagliero. Otwarcie kuźni. Ks. Bosko ogłasza: „Dotąd czciliśmy Niepokalaną, teraz będziemy czcić Wspomożycielkę”	Garibaldi na czele ochotników ląduje w Katalonii w celu walki o wyzwolenie Rzymu spod władzy papieża. Przecistawiają mu się wojska Wiktora Emanuela II.	Otto von Bismarck staje na czele rządu Prus. Powstaje Księstwo Rumunii.	Encyklika <i>Amatissimus humani generis Redemptor</i> .	A. Wielopolski z nominacji cara staje na czele rządu cywilnego K. Polskiego.			W. Hugo, <i>Nędznicy</i> Anglia: A. Parks, tworzywo sztuczne.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
48	1863	Oficjalne otwarcie Kolegium w Mirabello, pierwszego dzieła salezjańskiego poza Turynem. Dyrektorem został ks. Rua. Pierwszych pięciu salezjanów uzyskuje dyplomy nauczycielskie na Uniwersytecie Turyńskim. Rozpoczęcie budowy Bazyliki Wspomożycielki Wiernych.		Zniesienie niewolnictwa przez Lincolną.	Konkordat z Ekwadorem.	Powstanie styczniowe.			W Genewie powstaje Czerwony Krzyż.
49	1864	W lipcu Stolica Apostolska wydaje <i>Decretum Laudis</i> dla Zgromadzenia Salezjańskiego. Otwarto dzieło w Lanzo. Dyrektorem zostaje ks. Ruffino.	Układ między Francją i Włochami o ewakuacji Rzymu. Francja zobowiązuje się usunąć wojska w ciągu 2 lat, natomiast Włochy obiecują nie naruszać terytorium papieskiego, bronić je przed atakiem z zewnątrz oraz przejąć część jego długów.	Londyn: Pierwsza Międzynarodówka. Wojna niemiecko-duńska.	Encyklika <i>Quanta cura</i> z aneksem <i>Syllabus errorum</i> . Beatyfikacja Matgorzaty Mari Alacoque.	Upadek Powstania Styczniowego. Stracenie Romualda Traugutta. Car Aleksander II wydaje ustawy uwłaszczeniowe dla Królestwa Polskiego.			Narodziny S. Żeromskiego. S. Kierbedź kończy budowę żelaznego mostu przez Wisłę w Warszawie.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
50	1865	Ks. J. B. wdraża w życie projekt serii wydawniczej Biblioteca degli scrittori latini.	Stolica Włoch zostaje przeniesiona z Turynu do Florencji.	Zakończenie wojny secesyjnej. Prezydent USA, A. Lincoln zostaje zastrzelony.	Umiera A. Kolping założyciel Katolickiego Związku Czeladników.	Stracenie w Sokotowie Podlaskim ks. S. Brzóska, partyzanta, który najdłużej podtrzymał walkę zbrojną na Podlasiu.			L. Pasteur: pasteryzacja.
51	1866	Ks. J. B. podejmuje się mediacji w sprawie wakujących stolic biskupich.	Układ sojusznicy między Włochami a Prusami. Włochy zobowiązały się w wypadku wojny Prus z Austrią wypowiedzieć wojnę Wiedniowi. III wojna o niepodległość: Piemont z Prusami przeciw Austrii. 20.09: pokój wiedeński, w wyniku którego Austria odstępuje Włochom Wenecję.	Układ francusko-austriacki, w razie wojny Austrii z Prusami, Francja ma pozostać neutralna. Rozpoczyna się wojna niemiecka, zakończona pokojem w Pradze. Koniec Związku Niemieckiego. Wzrost potęgi Prus.	Papieska alokucja <i>Luctursum et nunquam</i> wygłoszona na tajnym konsystorzu. Papież wyraził żal z powodu ucisku Kościoła w Królestwie Polskim i Cesarstwie Rosyjskim oraz potępił ruch powstańczy z 1863 r.	Nowy podział administracyjny K. Polskiego: 10 guberni. W Galicji A. Gołuchowski wprowadza język polski do administracji.			B. Ch. Tilghman opracowuje w Filadelfii metodę wytwarzania celulozy. H. Nestle uruchamia w Cham (Szwajcaria) pierwszą fabrykę skondensowanego mleka.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
52	1867	Druuga podróż ks. J. B. do Rzymu.	Klęska Gariibaldiiego pod Mentoną w walce z połączonymi wojskami francuskimi i papieskimi.	USA kupują od Rosji Alaskę. Konferencja w Londynie gwarantuje neutralność i niezawisłość Wielkiego Księstwa Luksemburskiego.	Ustawy antyklerykalne we Włoszech: II prawo przeciw zakonom.	Włączenie Wielkiego Księstwa Poznańskiego do Związku Północnoniemieckiego. Autonomia Galicji.		A. di Nero biskupem Turynu. Początek wielkiego przemysłu.	Umiera M. Faraday. Nobel: dynamit. K. Marks: <i>Kapitał</i> . <i>Krytyka ekonomii politycznej</i> .
53	1868	Arcybiskup Turynu Riccardi di Nero konsekruje Bazylikę Maryi Wspomożycielki.		Rewolucja w Hiszpanii. Początek monarchii konstytucyjnej. Chorwaci uzyskują autonomię w ramach Królestwa Węgierskiego.	Powstaje zgromadzenie Ojców Białych.	Wprowadzenie j. rosyjskiego do szkół i urzędów.			Urodziny W. Reymonta.
54	1869	19.02: Stolica Apostolska wydaje dekret aprobujący Zgromadzenie Salezjańskie. Ks. Bosko odwiedza Mome: rozpoczyna się proces zakładania Córki Maryi Wspomożycielki.		Epidemia cholery we Francji.	Otwarcie obrad Soboru Watykańskiego I.	Zamknięcie Szkoły Głównej w Warszawie. W urzędach i sądach Galicji wprowadzon o język polski.			Układ okresowy pierwiastków i tablica Mendelejewa. Oddanie do użytku Kanału Sueskiego.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
55	1870	Otwarcie dzieła w Alassio. Pierwszy dom salezjański poza Piemontem.	Upadek II Cesarstwa we Francji otwiera ponownie sprawę zjednoczenia Włoch. Francuzi wychodzą z Rzymu. Następuje zajęcie Państwa Kościelnego przez wojska włoskie i włączenie go do Królestwa Włoskiego (8 X). Rząd włoski jednostronnie reguluje stosunki z Kościołem.	Wojna francusko-pruska. We Francji dochodzi do upadku Drugiego Cesarstwa i proklamacji Trzeciej Republiki.	Konstytucja <i>Pastor aeternus</i> , definiująca dogmat o nieomylności papieskiej. Przejmują istniejące Państwo Kościelne, upadek świeckiej władzy papieża.	Powstaje Bank Handlowy w Warszawie.	Urodziny Marii Montessori, twórczyni systemu wychowania dzieci w wieku przedszkolnym. Piemont: Prawo Correnti. Religia staje się przedmiotem fakultatywnym w szkołach publicznych.		H. Newman: <i>Logika wiary</i> . Umiera A. Dumas, autor m.in. <i>Trzech Muszkieterów</i> .
56	1871	Dziela już pięć dzieł salezjańskich: Valdocco, Borgo S. Martino, Lanzo, Alassio, Cherasco. Salezjanów jest 77. Otwarcie szkoły zawodowej w Marazzi (Genoa).	Rzym zostaje ogłoszony stolicą zjednoczonych Włoch (21 I). Próby podboju Tunezji: flota włoska zmuszona jest wycofać się z tych zamiarów ze względu na stanowisko Anglii i Francji.	Powstaje Rzesza Niemiecka. Wilhelm I zostaje Cesarzem Niemieckim. Zaczyna się <i>Kulturkampf</i> i niemiecka hegemonia w Europie. We Francji zawiązuje się Komuna Paryska.	Utworzenie Kościoła starokatolickiego. Rząd włoski jednostronnie gwarantuje papieżowi nietykalność, suwerenność i roczną rentę, do jego dyspozycji pozostawia pałac Watykanu i Lateranu oraz willę w Castel Gandolfo. Papież ogłasza się więźniem Watykanu.	W Komunie Paryskiej biorą udział J. Dąbrowski, W. Wróblewski, A. Okołowicz. Pozytywizm warszawski i Aleksander Świętochowski.	Umiera pastor Grundtvig, twórca uniwersytetu ludowego.	L. Gas-taldi biskupem Turynu. Ludność: 212.000. Rusza tramwaj szynowy. Otwarcie tunelu Frèjus. Połączenie kolejowe z Francją.	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
57	1872	5.08: obłóczyny pierwszych pięciu CMW. Ks. Bosko akceptuje przejęcie kolegium na Valsalice w Turynie.	Rządy sprawuje prawica popierana przez liberalną szlachtę z Piemontu i Lombardii (premierzy G. Lanza 1869–1873, M. Minghetti 1873–1876). Prawica dąży do ugruntowania jedności i utrwalenia potęgi państwa, wzmacnia armię i flotę, buduje jednolity aparat administracyjny.		C. de Malberg zakłada Zgromadzenie Córek św. Franciszka Salezego. Parlament Rzeszy zakazał działalności zakonowi jezuitów.	Powstaje Towarzystwo Oświaty Ludowej w zaborze pruskim.	Prawa szkolne w Niemczech. Inspektorami i szkolnymi zostają wyłącznie świeccy urzędnicy państwowi.		Umiera S. Montuszo. Paryż: nowe wzorce metra i kilograma.
58	1873	Początek konfliktu ks. J. B. z arcybiskupem L. Gastaldim.		Hiszpania Republika. Układ Trzech Cesarzy skierowany przeciw Francji.	Ustawy majowe w Niemczech, poddanie Kościoła kontroli państwa.	1871–1873 spolszczenie Uniwersytetów w Krakowie i we Lwowie. Przekształcenie Towarzystwa Naukowego w Krakowie na Akademię Umiejętności.	Relegowanie z Uniwersytetu Turyńskiego Fakultetu Teologicznego. Spadek poziomu studiów kościelnych.	Kryzys bankowy.	Umiera A. Manzoni, romantyczny pisarz włoski. USA: J. Glidden opatentował drut kolczasty.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
59	1874	3.04: zostają definitywnie zatwierdzone Konstytucje Salezjańskie. Umiera ks. D. Pestarino. M. D. Mazzarello zostaje wybrana pierwszą przełożoną CMW.		Restauracja Burbonów w Hiszpanii. We Francji zostaje ogłoszona Konstytucja Trzeciej Republiki.	Pius IX proklamuje zasadę <i>non expedit</i> , zakazując katolikom włoskim uczestnictwa w wyborach politycznych. Ustawy dotyczące życia Kościoła w Austrii.	Prusacy aresztują abpa Ledóchowskiego.			J. C. Maxwell określa absolutny ciężar atomowy pierwiastków (wodór i uran).
60	1875	W listopadzie ma miejsce otwarcie domu salezjańskiego w Nicei, pierwszego dzieła poza Włochami. 11.11: wyrusza pierwsza salezjańska wyprawa misyjna. 21.12 misjonarze docierają do Buenos Aires. Salezjanów jest już 171.		W Bośni i Hercegowinie wybucha powstanie narodowe przeciw Turkom.	We Włoszech zastaje zainicjowane dzieło Opera dei Congressi, przyszła Akcja Katolicka. Ustawa zakazująca działalności zgrupowań zakonnych w Prusach. Powstaje zgromadzenie werbistów.	1874-75 prześladowania unitów w K. Polskim.			Umierają: G. Bizet, twórca opery <i>Carmen</i> , i H. Ch. Andersen, bajkopisarz.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
61	1876	Stolica Apostolska zatwierdza Stowarzyszenie Współpracowników Salezjańskich.	Do władzy dochodzi lewica, złożona z przywódców politycznych, przeważnie z południa oraz dawnych działaczy republikańskich. Premierzy: A. Depretis 1876-78, 1881-87, F. Crispi w 1887-91. Lewicę popiera wielki przemysł i finanse.	Królowa Brytyjska Wiktorja przyjmuje tytuł cesarzowej Indii.	Utworzenie uniwersytetów katolickich we Francji. Wolność kultu w Hiszpanii.	W K. Pol-skim wprowadzono rosyjskie prawo i sądownictwo.		Kryzys rolny dosięga Pie-montu.	M. Twain, <i>Przygody Tomka Sawyer'a</i> . N. Otto, silnik czterosuwowy.
62	1877	10.08: wychodzi pierwszy numer „Bollettino Salestiano” 5.09: rozpoczyna się I Kapituła Generalna Zgromadzenia. Bierze w niej udział 23 współbraci. Trwa do 5 października. Wyrusza pierwsza wyprawa misyjna CMW. Salezjanów jest 241.		Rumunia proklamuje pełną niepodległość. Wojna rosyjsko-turecka.			Włochy: Prawo Coppino. Wprowadza darmowe i obowiązkowe nauczanie na poziomie szkół elementarnej. Nauczanie religii jest fakultatywne, na życzenie rodziców.		L. Tolstoj, <i>Anna Karenina</i> .

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
63	1878	Ks. Bosko wygłasza pierwszą konferencję roczną do Współpracowników Salezjańskich.	W Rzymie umiera Wiktor Emanuel II, na tronie zasiada jego syn Umberto I.	Dziesięcioletnia wojna narodowo-wyzwoleńcza na Kubie kończy się klęską Kubańczyków. Wyspa pozostaje w rękach Hiszpanów. Kongres berliński w sprawie Bałkanów, rewizja pokoju rosyjsko-tureckiego.	Wybór Leona XIII. Encykliki <i>Inscrutabili Dei consilio</i> i <i>Quod apostolici muneris</i> .				J. Matejko maluje <i>Bitwę pod Grunwaldem</i>
64	1879	W lutym w Alassio ks. Bosko ogłasza projekt utworzenia inspektorii. 17.09: w San Benigno rozpoczyna się pierwszy regularny nowicjat salezjański.		Niemcy i Austria tworzą Związek Dwóch przeciwko Rosji.	Encyklika <i>Aeterni Patris</i> .				T. Edison: żarówka. E. W. von Siemens: tramwaj elektryczny.
65	1880	5.04: Leon XIII powierza ks. Bosko budowę kościoła Serca Jezusowego w Rzymie. 11.09: rozpoczyna się II Kapituła Generalna. Salezjanów jest 405.	Początek pierwszych strajków robotniczych.	Argentyna staje się państwem federalnym.	Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Lille. Otwarcie archiwów watykańskich dla historyków wszystkich wyznań.	W Genewie ukazała się „Równość”, pierwsze polskie pismo socjalistyczne. 1880–90: emigracja ludności polskiej z zaboru rosyjskiego do USA.			Ukończenie budowy katedry kolońskiej (po 632 latach). F. Dostojewski <i>Bracia Karamazow</i> .

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
66	1881	14.05: w Nizza Monferrato umiera M. D. Mazzarello. W lipcu Kapituła Generalna CMW wybiera M. Caterinę Daghero na przełożoną Zgromadzenia.		Zamordowanie cara Aleksandra II. Przymierze Trzech Cesarzy.	Encyklika <i>Diuinum illud</i> .			Ludność: 252.000. Telefon publicz- ny.	Umiera F. Dostojew- ski.
67	1882	W październiku arcybiskup Turynu, Luigi Gastaldi konsekuje kościół Św. Jana Chrzciela.	Umiera G. Garibaldi. Włochy przystępują do Związku Dwóch, wobec czego przekształca się on w Związek Trzech (Trójprzymierze). Rozpoczyna działalność Włoska Partia Robotnicza.	W Europie następuje wzrost antysemityzmu. Po pogromach Żydzi opuszczają Rosję, osiedlają się w Palestynie i w USA.	Wychodzi pierwszy numer dziennika „La Croix”	Ponowne otwarcie seminarów duchow- nych. L. Waryński tworzy partię Proletariat. W Galicji powstaje Macierz Szkolna.	Ustawy szkolne we Francji. Zniesienie obowiąz- kowej nauki religii.	Umiera K. Darwin. J. D. Rocke- feller tworzy korporację naftową Standard Oil Trust. Narodziny: Maritaina i Le Senna.	
68	1883	We wrześniu na Valsalice zbiera się III Kapituła Generalna. Uczestniczy w niej 35 salezjanów. Zgromadzenie liczy 520 członków. W październiku Valdocco odwiedza ks. Achilles Ratti, przyszły Pius XI.		We Francji ogłoszono prawo wolnego zawiazywania związków zawodowych.				Umiera bp L. Gastaldi. Kardynał Alimon- da bisku- pem Turynu.	F. Nietzsche: <i>Tako rzecze Zaratustra</i> Umierają: K. Marks, R. Wagner, C. K. Norwid. Rodzą się: F. Kafka i K. Jaspers. Rusza <i>Orient Express</i> .

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
69	1884	W lutym zostaje otwarty dom w Samà (Barcelona). W czerwcu Stolica Apostolska wydaje dekret przyznający przywileje Zgromadzeniu Salezjańskiemu. W grudniu w bazylice Wspomożycielki Wiernych w Turynie odbywa się konsekracja biskupia ks. Cagliero.				Encyklika przeciwko masonerii: <i>Humanum Genus</i> .	W Rosji powstają szkoły cerkiewne.	Wystawa Pow-szechna.	Umiera G. Mendel, twórca podstaw genetyki. Rodzą się: R. Bultmann i G. Bachelard.
70	1885	Ks. J. B. udaje się do Francji. Mianuje ks. M. Ruę swoim wikariuszem z prawem następstwa.	Włochy zajmują port Massaua w Erytrei nad M. Czerwonym. Rozpoczyna się proces dążenia Włoch do objęcia protektoratu nad Etiopią.		Encyklika <i>Immortale Dei</i> . A. de Mun otrzymuje zakaz utworzenia partii katolickiej.	Wydalenie z W. Księżstwa Poznańskiego i z Prus ok. 20 tys. Polaków pochodzących z K. Polskiego i Galicji.		Kryzys bankowy.	W Chicago ukończono budowę pierwszego drapacza chmur. Próbné jazdy motocyklem. Umiera W. Hugo.
71	1886	Ks. Bosko udaje się do Barcelony. We wrześniu na Valsalce obraduje IV Kapituła Generalna. Udział w niej bierze 68 salezjanów. Zgromadzenie liczy 632 członków.			Konkordat z Portugalią.				Nowym York: Statua Wolności. Umiera F. Liszt. Pierwsze auto Daimlera.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
72	1887	14.04: ma miejsce konsekracja kościoła Serca Pana Jezusa w Rzymie. 16 kwietnia ks. Bosko odprawia Mszę Św. przy ołtarzu Wspomożycielki. 18 kwietnia po raz ostatni wyjeżdża z Rzymu. 6 grudnia ks. Bosko żegna wyprawę misyjną — ostatnią za swego życia — do Ekwadoru. 24 grudnia przyjeżdża z Ameryki bp Cagliero, udziela ks. Bosko namaszczenia chorych.	1887–1900 wojna Włoch przeciw Etiopii. Odnowienie Trójęzycznego.	Wschodnie trójęzyczne (Austro-Węgry, Włochy, Wielka Brytania). Koniec <i>Kulturkampf</i> .	Konkordat z Kolumbią. Otwarcie Kolegium św. Anzelma w Rzymie. Bracia Szkół Chrześcijańskich zakładają związek zawodowy pracowników handlu i przemysłu. We Włoszech: prawo o zniesieniu dziesięcin z sakramentów oraz seria praw o nadużyciach przeciw wolności kultu. Umiera bp Kettefer. Wywarł decydujący wpływ na kształt katolicyzmu społecznego w Niemczech.	Z. Miłkowski zakłada w Szwajcarii Ligę Polską (późniejsza Narodowa Demokracja). Zniesienie nauki języka polskiego w szkołach ludowych w Poznańskiem, w Prusach Wschodnich, na Pomorzu.			Umiera J. I. Kraszewski. Założenie Johannesburga. E. Berliner: gramofon. H. R. Hertz: fale elektromagnetyczne G. Verdi: <i>Otello</i> .
73	1888	31.01: godz. 4.30 ks. J. B. umiera. 6 lutego odbywa się jego pogrzeb. Zostaje pochowany na Valsalice.		Wilhelm II cesarzem Niemiec.	Encyklika o prawdziwym sensie wolności <i>Libertas praestantissimum</i> . Adam Chmielowski zakłada albertynów.	Powstanie II Proletariatu.		Ludność: 270.000.	1889: ukończono budowę Wieży Eiffla.